

דרן שבועי

בס"ד

פרשת ואתחנן, תשפ"ב, מספר 1482

הערה על בטחון הגאולה ונחמתה לאור פירושו של ר' מנחם המאירי לפרק ב בתהלים

ארז פלג

התימטית של מזמורים א-ב. אלא שמיד לאחר מכן קבע כי אלגוריה זו אינה פשוט המזמור, ונפנה לפירוש על דרך הפשט: "אבל לפי הפשט יראה שהוא נאמר על ענין אחר". המאירי הציג את דעת "רוב מפרשים" (אבן עזרא, רד"ק וכו'), לפיה פרקנו נאמר על ידי דוד "בתחלת מלכותו, או (על ידי) משורר אחר עליו, על אותו זמן שנתקבצו הגוים עליו (כמסופר בשמ"ב ה)". על פי ההצעה הזו פירש המאירי את כל המזמור. אם כן, כיצד יוכל פירושו, העוסק בראשית מלכותו של דוד בן ישי, לסייע לנו?

מפתח לתשובה נמצא בסוף ביאורו (תה' ב:יב). שם הזכיר, כמו רד"ק, את דעתם של חז"ל ש"פירשו כל המזמור על הגאולה העתידה במלך המשיח (במדרש "שוחר טוב" על אתר ועוד)... ו'למה רגשו' (שם:א) על מלחמת גוג ומגוג". ועוד כתב:

והנה המזמור כלו מבואר מנפשו (מעצמו) לדעת זה. והוא אצלי מה שאמר "אשרי כל חוקי בו" (שם:יב). כלומר, אע"פ שיארך הזמן כמעט שתתיאש האומה ממנו, מכל מקום אשרי החוסה בו – ויגיע. והוא בעצמו "אשרי המחפה ויגיע" (דנ' יב:יב).

להבנת, שני עניינים נובעים מדבריו; אחד תוכני ואחד פרשני: 1. ביטחון בגאולה ובנחמתה, אפילו לנוכח גלות ארוכה, חיצונית ופנימית, נפתלת, מייאשת כמעט, הוא עצמו אמצעי לזכייה בה. משמע, מדובר בעניין כשלעצמו, בעבודת ה', בהקבלה לעיקר י"ב מעיקרי האמונה של הרמב"ם. 2. יש כאן דגש עקרוני: דווקא עיון בעומק פשוטו של המזמור יכול ללמדנו בדרך הרמז וההיקש על ענייני הגאולה העתידה ועל מלך המשיח. עד כדי כך שהנושא "מבואר מנפשו", לדעת המאירי.

להלן ננסה להדגים ולהמחיש קביעה זו על ידי עיון קצר בפירושו למספר פסוקים, ובהשלכה האפשרית שלהם על המשיח ועל תקופת הגאולה.

"למה רגשו גוים ולאמים יגו ריק... ננתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבתימו" (תה' ב:א,ג). המאירי פירש "רגשו" כ"רעשו" (ולא

לדברי ר' דוד קמחי (רד"ק), מורו ה'רוחני' של ר' מנחם המאירי, הפטרת 'נחמו' (יש' מ') הנקראת בשבת זו עוסקת ב"אלה הנחמות עתידות לימות המשיח", "כשיצאו מהגלות ביד רמה וימצאו אפילו במדבר מים וכל צרכם... אז יגלה כבוד ה' לעיני כל העמים". הם ייווכחו בצדקת הנבואות המקראיות, כמו למשל ש"פּל הַבְּשָׂר הַצֵּיִר" (יש' מ:ו),¹ כלומר "שעם הגויים שיבואו עם גוג ומגוג, שימותו רובם" (פירוש רד"ק ליש' מ:א, ה-ו).

מה יכול מזמור ב' בתהלים להוסיף לביטחון הגאולה העתידה, כמו גם לנחמה ולתיקון הכרוכים בה, לאור פירושו של המאירי?² ננסה לבחון זאת בקצרה.

אמנם, לכתחילה צריך לבדוק את הרלבנטיות של פירוש המאירי לענייננו. שהרי בפתיחת פירושו הציג בשם "קצת חכמינו" תמצית ביאור על דרך האלגוריה הפילוסופית.³ עניינה – להסביר, בין היתר, את סמיכותם

* ד"ר ארז פלג מרצה לתנ"ך ולמחשבת ישראל במכללת לוינסקי, בביה"ס ללימודי יסוד ביהדות באוניברסיטת בר אילן ובמכון הטכנולוגי בחולון.

1 כל הציטוטים מפירושי המקרא לקוחים ממהדורת 'מקראות גדולות – הכתר'. מה שנתון בסוגריים – תוספת שלי, א.פ.

2 על פרשנות המקרא של המאירי, בהקשרה ההיסטורי-תרבותי, ראו את מחקרו העדכני של י' צייטקין, מאפייני פרשנות המקרא ביצירותיהם של פרשני הפשט בני האסכולה המימונית של פרובנס במאות ה-13-14, עבודת ד"ר באוניברסיטת בר-אילן (רמת-גן תשע"א).

3 נוסח הדברים בפירוש המאירי דומה מאד, למשל, לדברי ר' יעקב אנטולי בספרו "מלמד התלמידים" (לפרשת ניצבים. מהדורת ליק תרכ"ו, דף קעו עמוד א). האלגוריה קובעת ש"מלכי ארץ" הם אלו "המשתדלים בהצלחות זה העולם", "משיחו" של ה' הוא "החכם השלם", ו"ציון הר קדשי" הוא "מקום תכלית השלמות". החכם השלם הוא האדם ש'נולד' כביכול מן האל, 'בנו' של ה', מה ש'רומז על השגחתו (ואולי צריך להיות 'השגתו') מכבודו (של ה') והידמות אליו כפי יכלתו, שזהו משל הלידה".

"כתועים". על כן נראה לי, שלידו פס' יב הוא המשך של האמור בפס' יא, במובן זה שאינו קורא ישירות לתיקון היחס כלפי מלכותו של דוד, אלא להמשך התשובה הפנימית וההתנערות של הפלשתים מרשעתם. אמנם, תוצאה ברורה של התשובה הזו היא ככל הנראה קבלת עול מלכותו של ה', ובוודאי קבלת מלכותו של דוד, כמלך ברצון ה'. ואם לא? "אם תעמדו עוד מעט על רשעכם (מה יקרה?) יבער אפ'".

ג. עתה, אם לאור דברי המאירי עצמם (בסעיף א) נייחס את מה שהתבהר לנו בדרך הפשט בקשר לדוד בן ישי ולפלשתים (בסעיף ב), אל מלך המשיח ואל ענייני הגאולה – מה נלמד?

נציין כמה תובנות:

1. התגלותו של המשיח תלויה בהתנגדות תקיפה, מלאת רהב וביטחון עצמי, של 'פלישתים'. הללו ינסו לחבל, לערער ולנתק את התקשרותו של עם ישראל עם המשיח, ולסלקו 'מכהונתו'.
2. מלך המשיח עצמו יהיה ענוותן כדוד, ללא גבוהות לב וללא רהב גאוותני. תוקפו נובע מתחושת ביטול כלפי ה', כעבד.
3. הוא 'ינסך' – יפאר, ירומם, ילמד, יגלה דעת אמת באשר לה', למלכותו ולשליטתו הבלעדית על הטבע, על ההיסטוריה ועל ציון'. כמו כן, הוא יסיר את מעטה 'החושך הכפול והמכופל' של הגלות.
4. כיוון שיהא שליח נאמן של ה', שיהא דבק בשליחותו ויתווך את חוכמתו ואת רצונו של ה' למאמיניו מתוך מסירות נפש מלאה, לא תצלח מזימת 'הפלישתים' מתנגדי המשיח – "איך חשבו להפילני?".
5. אדרבה, 'הפלישתים' עצמם, מתנגדי ה' ומלך המשיח ייקראו על ידו להיטהר, לשוב לתמימות ראשונית ולא לנהוג 'כתועים'; לא להילחם בו. בכל מקרה, דרכם לא תצלח. וזו הבטחה.

נראה, אם כן, שר' מנחם המאירי לימדנו משהו על ביטחון הגאולה, על שלמות הקיום והזיקה לה' הגנוזים בה, על דמותו של מלך המשיח ועל כבוד ה' שייגלה אז "לעיני כל העמים".

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא

לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של

אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

כ'חברו', 'התאספו', 'התקבצו' כמו שסברו קודמיו), תוך הקבלה לחלקו השני של הפסוק: "וכן 'הגו ריק' – כלומר שידברו גבוהות להבל וריק". כלומר, לדעתו "רגשו" ו"יהגו" עניינם דומה. אפשר שיש כאן התחשבות במה שנראה לו כתקבולת שעל פיה מעוצב הפסוק כ"כפל הענין במילים שונות".⁴ בכל מקרה דעתו ברורה, שהפסוק מתאר את דברי הרהב השחצניים של הפלשתים, את ביטחונם בכוחם העדיף ובהשגת מטרתם: לנתק את 'קשריהם' של ישראל ("מוסרותימו"), "שנקשרו והסכימו כולם להמליך את דוד"; לבטל את מלכות דוד ולנתק את התקשרותם של ישראל עם דוד ואת קבלת מלכותו עליהם.

"וְאֲנִי נִסְכָּתִי מִלְכֵי עַל צִיּוֹן הִרְקָדְשִׁי" (תה' ב:ו). בהשפעת קודמיו (אבן עזרא) טען גם המאירי, שהדובר בפסוק הוא דוד ולא ה', ו"נסכתתי" משמעותו 'המלכתי'. הוא אף הביא ראיה נוספת לכך: "מלשון 'נסיכי אדם' ('וְשִׁמְנָה נְסִיכֵי אָדָם', מיכה ה:ד)". נראה שהמאירי הסתייג מקביעת רד"ק (שאותה ציין בלשון "פירשו בו"), שלפיה הדובר הוא ה', המצהיר: "איך יחשבו הם לבטל מלכותו (של דוד) 'ואני' המלכתי". אדרבה, לדעתו "ויש לפרש שהוא מאמר דוד (התוהה) ... איך חשבו להפילני ואני מעבדי האל והאמרתי ויחדתי שמו ונשאתי ורוממתי מלכותו על ציון?". כלומר, דוד טוען כך: 'אני, דוד, הבהרתי ולימדתי ופארתי את מלכותו של ה' על הבריאה ואת הנהגתו הבלעדית, וכן את מלכותו ושליטתו הבלעדית על ציון. לפיכך, בהיותי שליח נאמן ומסור של ה' עצמו, איך חשבו שיצליחו להפילני?'

"אֶסְפְּרָה אֶל חֶק ה' אֲמַר אֵלֵי בְנֵי אֶתָּה אָנִי הַיּוֹם יִלְדְתִיךָ" (תה' ב:ז). באופן ייחודי מעט, המאירי הציע לפרש שמבחינת דוד, עצם העניין שה' ייחד דווקא אותו למלוך על ישראל הוא כמו 'חוק' – הכרעה שאינה ברורה לו, המעידה על ענוותנותו הרבה. כי לא ברור לו כלל למה בחר ה' דווקא בו, שכן לא מצא בעצמו שום תכונה שתזכה דווקא אותו במעלה הזו: "ואצלי לפרש: אספר מה שהוא בעיני 'חוק', כלומר כחוק ודבר שאין לו טעם, רק גזרת מלך; והוא דרך ענוה". וכקודמיו פירש שהלידה האמורה בפסוק היא יום משיחתו של דוד למלך, "לידה" במקום 'יצירה".

"נִשְׁקוּ בְרַ פֶּן יֵאָנֶפּוּ וְתֵאבְדוּ דְרֹךְ כִּי יִבְעַר כְּמַעֲט אֶפְרָיִם" (תה' ב:יב). המאירי ביאר "נשקו" במובן של כלי נשק: "נראה לפרש 'נשקו' מענין (כלי) 'נשק', ו'בר' מלשון נקיות". כלומר, אין הביטוי 'נשקו בר' מורה על פעולה המבטאת קבלת עול מלכותו של המלך, ואף לא על טהרתו של דוד המלך (כמו שסברו קודמיו הנ"ל), אלא הוראתו מוסרית. יש כאן פנייה לפלשתים: "זיינו עצמכם והתלבשו בנקיות ותמימות", שאם לא כן – תאבדו "מן הדרך הישרה" או תאבדו

4 המילה "גבוהות" לקוחה מפירוש רד"ק על אתר.